

1.- Que cambios nos fixeron humanos?

O ser humano é o resultado dunha lenta evolución. Hai uns sete millóns de anos, o quecemento da Terra fixo desaparecer grandes zonas de bosque. Para sobrevivir e adaptarse ao novo medio natural, algúns primates iniciaron en África unha serie de cambios físicos.

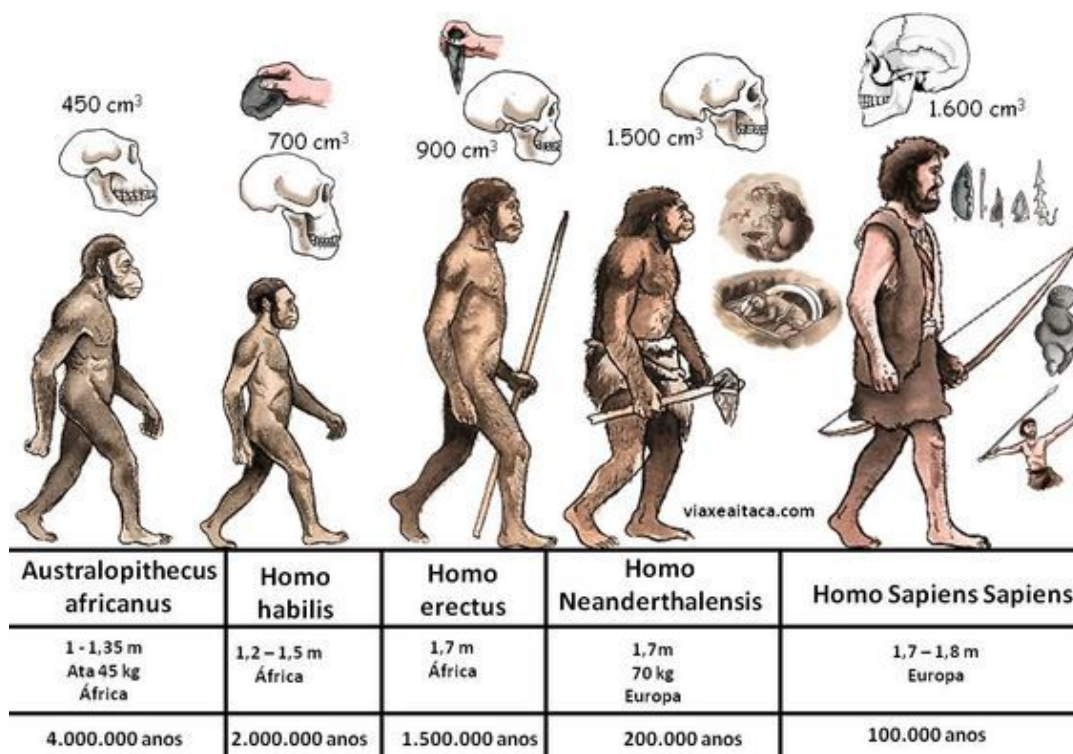
Estas transformacións orixinaron os primeiros homínidos, que evolucionaron ata ser o ser humano actual (*Homo sapiens*). Este longo proceso chámase **hominización**.

1

A hominización foi o resultado de diversos cambios no esqueleto, que posibilitaron a posición bípeda e o aumento da capacidade cranial.

Así, os homínidos incrementaron a súa intelixencia e a súa capacidade de comunicárense (aparición da lingua) e de colaborar en grupo para realizar tarefas complexas.

Deste xeito, os seres humanos foron quen de crear instrumentos e inventar técnicas para dominar o entorno e, o que é máis importante, de transmitir ese coñecemento ás seguintes xeracións.

Coa aparición do ser humano, hai máis de dous millóns de anos, iniciouse o primeiro período da Prehistoria, o **Paleolítico**; é a etapa que vai desde a aparición do ser humano (hai uns dous millóns de anos) ata a aparición da agricultura e gandería (ao redor do ano 7000 a.C.). É a etapa máis longa da Historia. Iniciouse en África e foise expandindo por Europa e o sueste asiático. Finalmente colonizaron o resto de Asia e Oceanía, e finalmente América.

2.- Unha sociedade depredadora e nómade

Os homes e mulleres do Paleolítico vivían en pequenas comunidades e trasladábanse buscando comida e refuxio. Alimentábanse da carne de animais, da recolección de froitos silvestres e da pesca. Como non producían alimentos, eran **depredadores**.

A **caza** era a súa principal actividade. Das súas presas aproveitaban a carne para comer, as peles para abrigárense, os ósos para faceren instrumentos e os tendóns para fabricaren cordas.

Para se axudaren nas súas tarefas cotiás comezaron a elaborar **instrumentos**, que empregaban para cortar madeira, cazar, esgazar animais, arrincar tubérculos, perforar ósos, pescar, coser, etc.

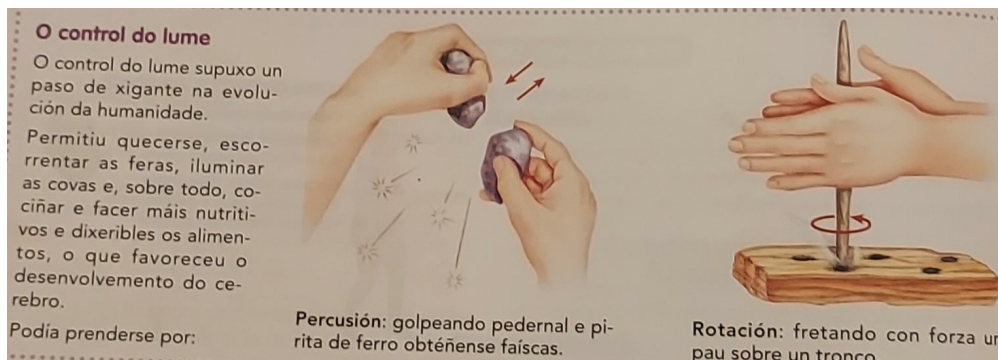
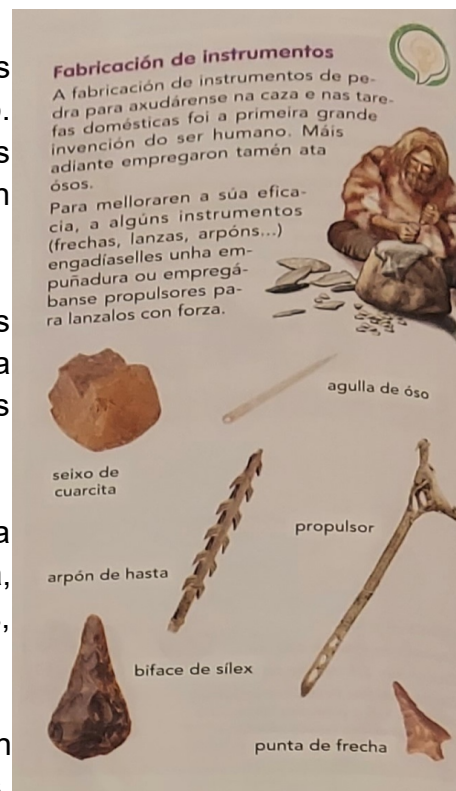
Os primeiros humanos eran **nómades**, pois non tiñan residencia fixa e movíanse seguindo os rabaños de animais. Construían temporalmente **campamentos** ao aire libre en lugares próximos a unha fonte de auga.

Para se protexeren do frío, da calor e da choiva, empregaban abrigos naturais de rochas e entradas de covas, pero non adoitaban ocupar o seu interior escuro e húmido.

Hai uns 80 000 anos, o *Homo neanderthalensis* comezou a **enterrar** os defuntos. Canda ao defunto adoitaban colocarse algúns obxectos (instrumentos de sílex, adornos, ...), que se coñece como **enxoval funerario**.

Os **vestidos** elabóranse con peles de animais, que raspaban para tirarlles a graxa e que secaban ao sol. As diferentes partes cosíanse cunha agulla de óso e un fío elaborado con tendóns de animal ou tiras de coiro.

O **dominio do lume** foi un elemento moi importante no progreso do ser humano. Primeiro aprenderon a recollelo dun incendio natural e conservalo. Máis adiante, descubriron como produci-lo.

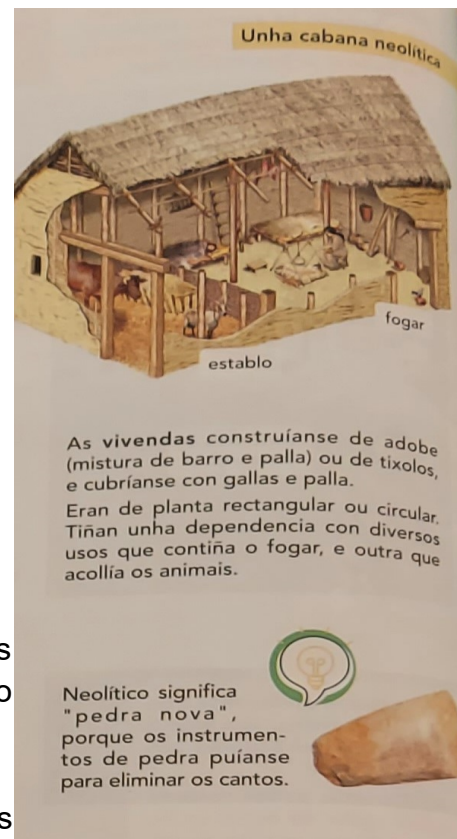

Hai uns 10 000 anos, mediante a observación da natureza, os homes e as mulleres aprenderon que as sementes enterradas debaixo da terra daban lugar a unha nova planta = **Orixe da agricultura**.

Do mesmo xeito, observar o comportamento dos animais do seu arredor permitiu a súa domesticación = **Nacemento da gandería**.

Co descubrimento da agricultura e a gandería, o ser humano deixou de ser depredador e converteuse en produtor de alimentos (agricultor e gandeiro).

Así iniciouse o **NEOLÍTICO**.

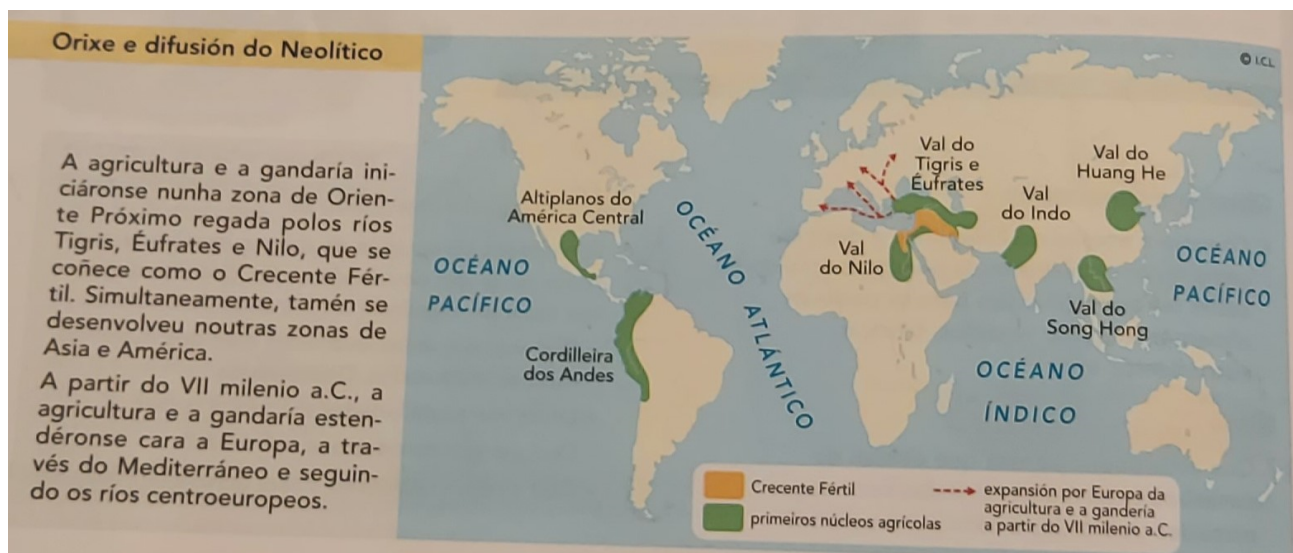

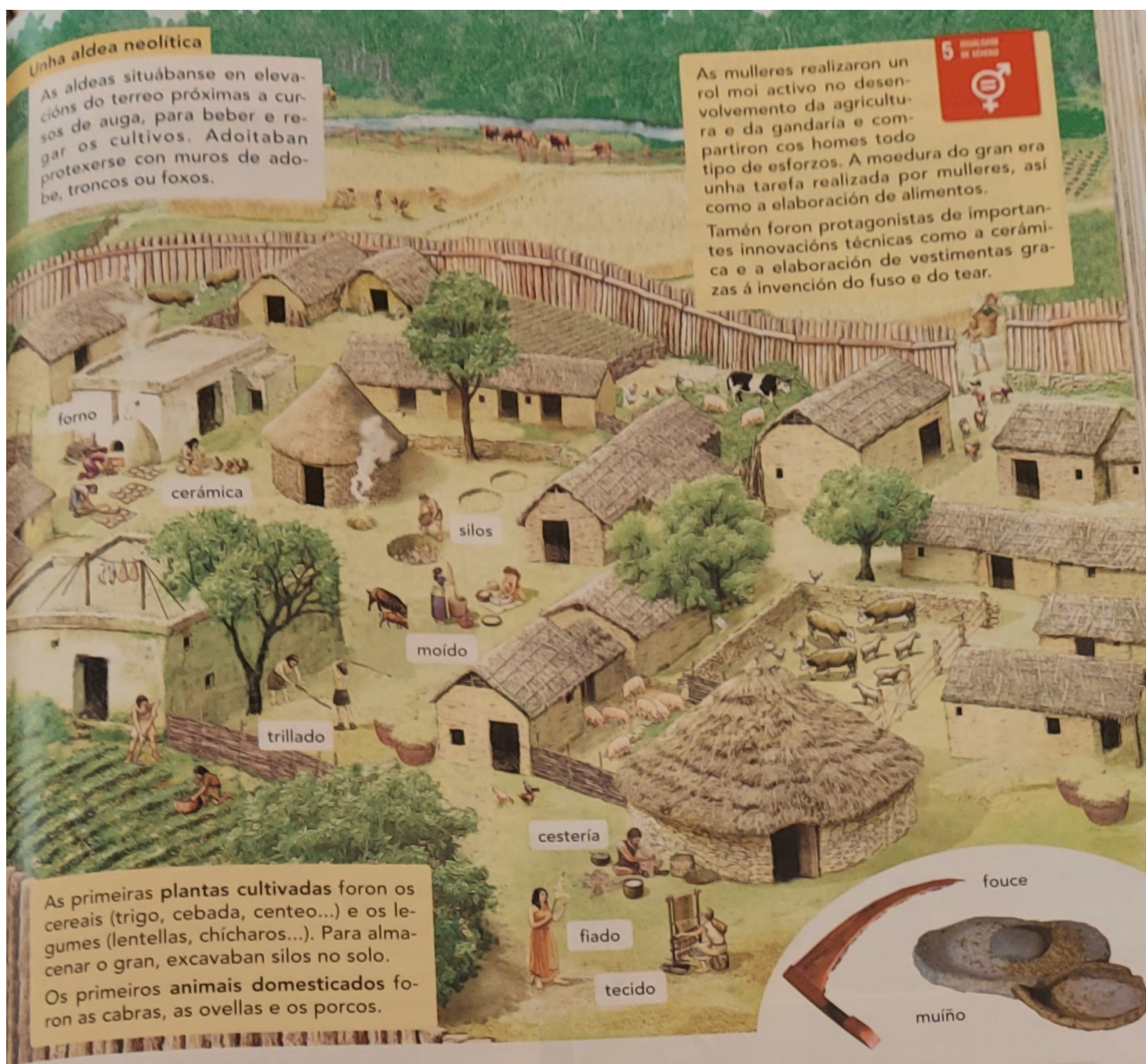
O feito de non ter que se desprazar para buscar alimentos e a necesidade de coidar dos cultivos e dos rabaños fixo que o ser humano se volvese **sedentario**.

Os primeiros poboados eran autosuficientes, é dicir, os seus habitantes producían case todo o que consumían, aínda que existían algúns intercambios, sobre todo de obxectos (cunchas, machados, cerámica, ...).

As novas tarefas agrícolas fixeron necesaria a fabricación de instrumentos especializados, como a **fouce** para segar, o **muíño** para moer o gran, o **sacho** para cavar a terra e o **machado** para talar árbores.

A necesidade de almacenar, transportar e cocer os alimentos favoreceu o desenvolvemento da **cerámica**. O entrecruzado de cordas orixinou a **cestería** e a invención do fuso e do tear fixo posible o **tecido**. O uso de pedras semipreciosas para elaborar abelorios comportou o desenvolvemento da **minaría**.

3.- Os poboados da Idade dos Metais

A metalurxia, é dicir, a elaboración de obxectos de metal, iniciouse en Oriente Próximo cara ao VII a.C., orixinando a **Idade dos Metais** que se divide en:

* **Idade do Cobre:** (5000 a.C.) Os **metais**, como o cobre, son **maleables**, é dicir, poden achaiarse sen que se rompan, o que era unha gran vantaxe fronte á pedra para fabricar útiles e armas.

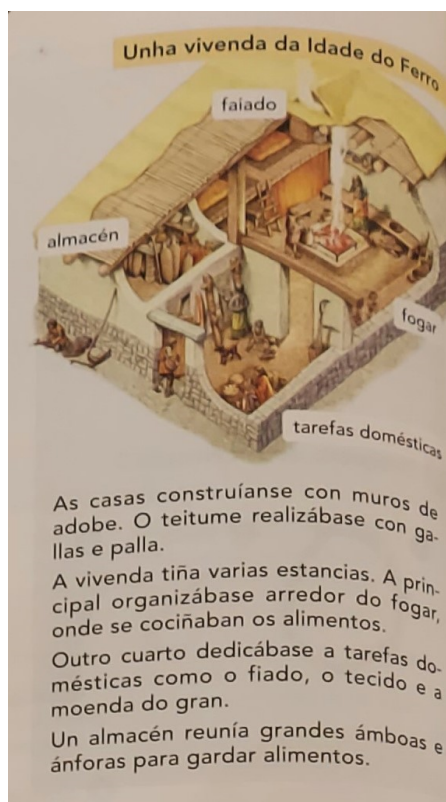
* **Idade do Bronce:** (3300 a.C.) A mistura de **cobre** e **estaño** produciu o **bronce**. Este metal é máis duro e máis cortante que o cobre.

* **Idade de Ferro:** (2000 a. C.) O ferro é un metal **duro** e **resistente**, adecuado para fabricar **armas** e **utensilios agrícolas**.

O desenvolvemento da metalurxia estivo acompañado de importantes cambios sociais. Os poboados fortificáronse e empezaron a estruturarse seguindo unha orde, á vez que nas sociedades comezaron a distinguirse **grupos sociais diferenciados**.

A metalurxia comportou o inicio dunha meirande estratificación social. A elaboración de metais era unha tarefa difícil, que requiría de **artesáns especializados** (metalúrxicos, xoieiros, ceramistas,...). Á súa vez, a produción de novas mercadorías estimulou o **comercio**.

A necesidade de defender da pillaxe as terras, os rabaños e os bens impulsou a **fortificación dos poboados**. Tamén xurdiron **grupos de guerreiros**, encabezados por un **caudillo ou rei** que exercía o seu poder sobre unha ou varias aldeas (tribo).

.4.- Que nos ensina a arqueoloxía?

A arqueoloxía é a ciencia que se encarga de localizar, sacar á luz, analizar e datar os restos do pasado para deducir, a partir deles, como vivían os homes e mulleres da Prehistoria.

Un xacemento arqueolóxico é un lugar que estivo habitado por seres humanos no pasado, e en que perduraron, ata os nosos días, restos materiais das súas actividades. Estes restos deposítanse en **capas ou estratos** superpostos, e cada un deles correspóndese cun período de ocupación.

A estratigrafía permite coñecer a **cronoloxía aproximada dun xacemento** porque os estratos máis profundos son os máis antigos.

Reconstrución dunha estratigrafía

5.- Arte rupestre

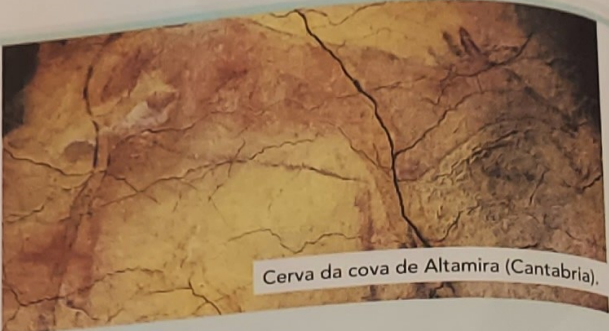
A finais do Paleolítico, os homes e mulleres realizaron múltiples pinturas nas paredes das covas (**arte parietal**) e esculpiron e gravaron obxectos de pedra, óso e hasta (**arte mobiliario**).

Estas primeiras mostras de sensibilidade artística coñecese como **arte rupestre**, é dicir, realizado sobre as paredes rochosas das covas.

A pintura

Existen diversas explicacións sobre o sentido e a funcionalidade prehistóricas:

- A pintura formaba parte dun **ritual máxico**, propiciatorio da caza. Representábanse os animais que desexaban cazar.
- Algúns signos xeométricos interpretáronse como a representación de homes e mulleres, e pódense relacionar coa reprodución e o **culto á fertilidade**.

Cerva da cova de Altamira (Cantabria).

A pintura naturalista

As pinturas rupestres máis antigas, de hai uns 30 000 anos, pertencen ao **Paleolítico** e teñen unha técnica naturalista.

Representan animais soltos (bisontes, cabalos, cervos, mamuts, rinocerontes etc.), con moito detalle, e aproveitan os saíntes das rochas para dar sensación de volume.

Malia seren máis escasos, tamén aparecen perfís de mans e estraños símbolos xeométricos.

As cores máis empregadas son o vermello, o ocre e o negro. Decote, a figura está contornada en negro.

A pintura esquemática

Nunha época máis recente, hai uns 10 000 anos, e por tanto na súa maioría no **Neolítico**, as pinturas fixéronse máis esquemáticas e simbólicas. Representan escenas de caza ou da vida cotiá, e nelas aparece a figura humana. Adoitan estar pintadas nunha soa cor.

Pintura rupestre do Barranco de la Valltorta (Castelló).

A escultura

A ESCULTURA

Venus paleolíticas

Estas pequenas esculturas amosan o importante papel da muller no mundo simbólico das sociedades prehistóricas. Representan mulleres de rostro impreciso e cunha grande esaxeración das partes do corpo relacionadas coa maternidade (coxas, cadeiras e peito).

Algunhas teorías consideran estas venus como unha especie de deusas nai.

Venus de Dolní Vestonice (República Checa).

Esculturas e gravados

Bisonte gravado sobre hasta, na cova de La Madeleine (Francia).

Durante o paleolítico tamén se realizaron pequenas esculturas e gravados, empregando como materiais pedra, hasta e óso.

Foron moi frecuentes os **propulsores decorados** e os **colgantes**, elaborados de óso ou marfil.

O megalitismo

O megalitismo

En Europa, a partir do V milenio a.C., e durante case tres mil anos, os seres humanos construíron numerosos monumentos con grandes pedras que se denominan megálitos.

Os megálitos tiñan unha función funeraria (enterramentos) ou relacionada co culto (templos), o que nos indica a existencia de certas crenzas espirituais.

Os principais megálitos son o menhir, o dolmen e o crómlech.

Menhir

É unha gran pedra cravada verticalmente sobre o solo. Tiña unha función conmemorativa ou de marca territorial.

Menhir de Champ-Dolent (Francia).

Dolmen

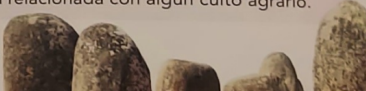
É unha cámara formada por grandes pedras verticais que sosteñen unhas lousas que a cobren. A súa función é funeraria. Algúns posúen unha única cámara, e outros, un corredor que desemboca nunha cámara. Tamén poden estar formados por unha galería cuberta con pedras planas.

Dolmen de Lanyon Quoit (Reino Unido).

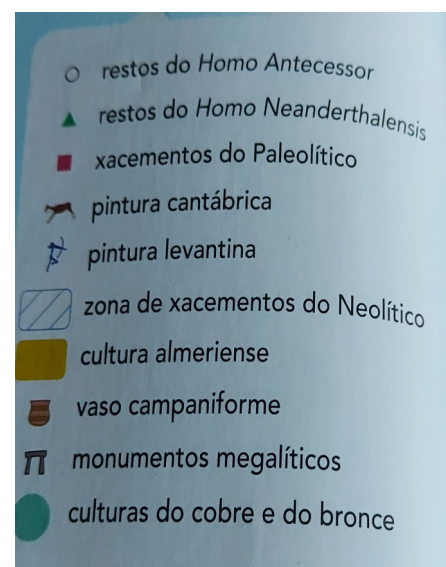
Crómlech

Conxunto de pedras verticais e lousas horizontais dispostas formando un círculo. Crese que a súa función estaba relacionada con algún culto agrario.

Crómlech dos Almendres (Portugal).

6.- A Prehistoria na Península Ibérica

Paleolítico

Os **primeiros poboadores da Península**, chegados de África, asentáronse nela hai uns 800 000 anos. Os seus restos foron achados no **xacemento da Gran Dolina**, na serra de Atapuerca (Burgos), e constitúen unha especie coñecida como **Homo antecessor**.

A Península Ibérica é moi rica en arte rupestre, e presenta dúas grandes zonas diferenciadas, segundo o estilo das súas pinturas:

- Na **zona cantábrica** (a partir de 30 000 a.C.) predomina a representación **naturalista de animais**. Destaca especialmente a **cova de Altamira** (Cantabria), considerada unha das mellores mostras de arte rupestre do mundo.

- Na **área mediterránea ou levantina** (a partir do 6000 a.C. / Neolítico) atopamos pinturas realizadas cunha **técnica esquemática**.

NEOLÍTICO

O Neolítico desenvolveuse na Península Ibérica grazas á chegada ao levante peninsular de poboadores procedentes do Mediterráneo oriental e á evolución das poboacións autóctonas en contacto con eles.

Na Península existiu unha gran diversidade de culturas neolíticas, caracterizadas polo tipo de cerámica que elaboraban. Destacan:

- Na costa mediterránea difundíuse a **cerámica cardial**, decorada con incisións de cunchas.

Cerámica cardial da cova de l'Or, Beniarriés (Alacant).

- No Sur da Península destacou a **cultura almeriense**, que se distingue pola elaboración de cerámica almagra, de tons vermellos.

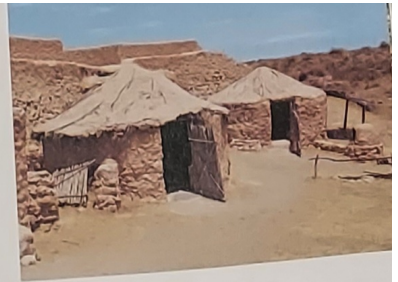
Cerámica á almagra da Cova dos Morcegos (Granada).

IDADE DOS METAIS

Idade do Cobre

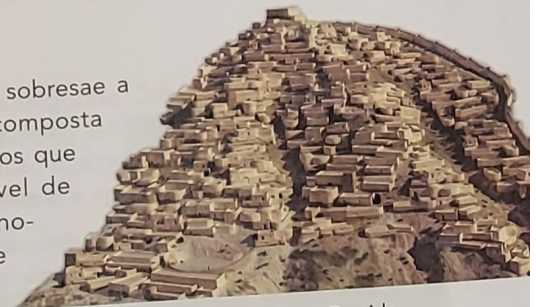
Os poboados da Idade do Cobre áchanse asociados á **cerámica campaniforme**, chamada así pola súa forma de campá invertida, e ao **megalitismo**, moi estendido en toda a Península. Destaca o xacemento de **Los Millares**, un dos primeiros poboados fortificados.

Reconstrución de vivendas de Los Millares (Almería).

Idade do Bronce

Da Idade do Bronce sobresaí a cultura de **El Argar**, composta por diferentes poboados que adquiriron un alto nivel de desenvolvemento tecnolóxico e urbanístico, e tamén de intercambios comerciais.

Reconstrución do poboado de La Bastida, pertencente á cultura de El Argar (Murcia).

Idade de Ferro

O desenvolvemento da metalurxia do ferro tivo lugar coa chegada á Península de **pobos colonizadores** (gregos, fenicios e cartaxineses). Deles proveñen as primeiras noticias escritas sobre as nosas terras, que marcan o inicio dos tempos históricos.

7.- A Prehistoria de Galicia

Desde as épocas máis remotas do Paleolítico, grupos de cazadores-colleiteiros ocuparon o territorio galego e estableceron os seus campamentos ao aire libre en **Toén** (Ourense), na desembocadura do **río Miño**, e nas **Gándaras de Budiño** (Pontevedra) e a **Arbo** (Pontevedra).

En Vilalba (Lugo), nun abeiro rochoso, atopáronse testemuños de ocupacións máis recentes de cazadores-colleiteiros: instrumentos de sílex, cristal de rocha e outras pedras.

Os derradeiros grupos paleolíticos diversificaron os seus recursos económicos e incorporaron á súa dieta a **inxestión de moluscos en grandes cantidades**. **A acumulación das cunchas produce un tipo de cimento arqueolóxico: os cuncheiros.**

A partir do ano 5000 a. C. principiaron a agricultura e a gandería. As comunidades galaicas do Neolítico coidaban animais coma **o porco, a cabra e a ovella**, e cultivaban cereais coma **o trigo e o millo miúdo**.

Durante o Neolítico desenvolvéronse dúas das manifestacións máis coñecidas de Galicia: **os petróglifos e os megálitos**. Ambas as dúas manteranse ata a Idade dos Metais.

OS MEGÁLITOS E OS PETRÓGLIFOS EN GALICIA

Os megálitos

A cultura megalítica coñécese sobre todo pola súa arquitectura.

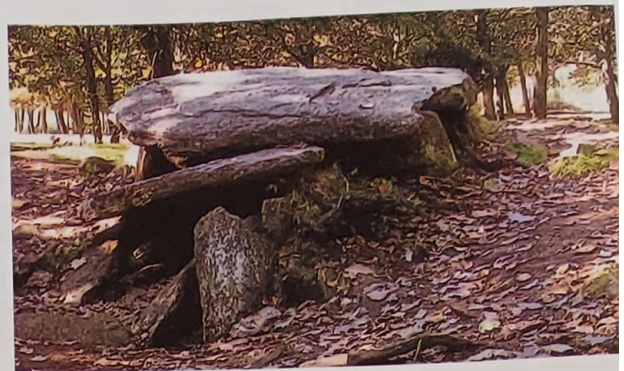
Aos menhires en Galicia chamámoslles **pedras fitas mámoas**. Os máis frecuentes constan dunha cámara ("anta") que se recubría cun túmulo circular formado por terra e pedras.

Os petróglifos

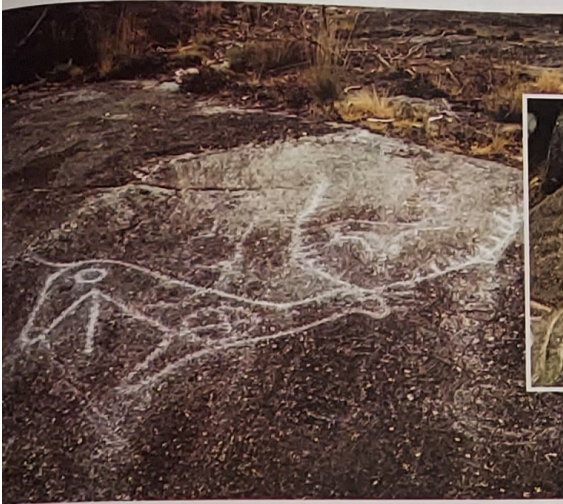
Os petróglifos constitúen a expresión máis característica da arte rupestre galega. Un petróglifo é un gravado feito sobre as rochas de granito ao aire libre.

Teñen formas moi variadas. Predominan os temas **xeométricos** como espirais e círculos concéntricos, mais tamén aparecen motivos **zoomorfos** ou **antropomorfos**, sempre moi esquematizados.

A maior concentración de gravados atópase nas rías de Pontevedra e Vigo, e, sobre todo, en **Campo Lameiro**.

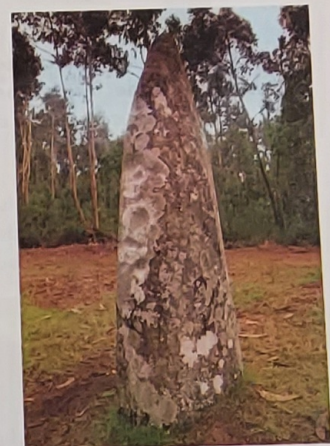
Dolmen de Chan da Arquíña, Domaio. Estes monumentais enterramentos son os máis representativos da cultura megalítica en Galicia.

Petróglifo das Fragas, en Campo Lameiro, Pontevedra.

Petróglifo que se atopa en Campo Lameiro, Pontevedra.

O menhir ou Lapa de Gargantáns, Pontevedra, mide 1,90 metros de altura. Na súa superficie ten unha vintena de cazoletas esculpidas.

A riqueza mineral de Galicia, especialmente en estrao, favoreceu a chegada de buscadores de metais a partir do II milenio a.C. que difundiron a **metalurxia**.

Xurdiron, daquela, numerosos **focos mineiros** e de fabricación de **ferramentas de metal**.

Ademais disto, intensifícase a explotación do **gando e da agricultura**, e sobre todo inícianse **trocós comerciais** con Bretaña (Francia), Cornualles (Inglaterra), Portugal e con outras civilizacións do Mediterráneo.

A chegada da metalurxia supuxo un gran desenvolvemento artístico, tal e como amosan as moitas **alfaías** deste período. Saliente o **Tesouro de Caldas de Reis** (Pontevedra), composto por numerosas pezas de ouro e considerado o conxunto artístico máis importante da Prehistoria galega.

RESUMO O ESENCIAL

* A Prehistoria é o primeiro período da historia da humanidade, que vai dende a aparición do ser humano sobre a Terra ata o descubrimento da escritura.

* Ao non ter documentos escritos, o coñecemento da Prehistoria baséase sobre os restos materiais atopados nos xacementos (arqueoloxía).

A hominización

* O proceso de hominización é o conxunto de cambios físicos e culturais que, mediante unha lenta evolución, converteron os primates en seres humanos ata chegar ao actual *Homo sapiens*.

* Os primeiros seres humanos apareceron en África hai aproximadamente uns 2,8 millóns de anos.

As sociedades do Paleolítico

* Nesta etapa, na que o ser humano acadou o seu aspecto actual, os homes e as mulleres vivían da caza, a pesca e a recolleita. Habitaban en covas e campamentos ao aire libre (eran nómades), fabricaron os primeiros instrumentos e aprenderon a prender e a usar o lume.

* Hai uns 40 000 anos, o *Homo sapiens* creou as primeiras mostras de arte: a pintura rupestre e a arte mobiliar, que están relacionadas con rituais máxicos.

As sociedades do Neolítico

* Hai uns 10 000 anos, os seres humanos aprenderon a cultivar a terra e a domesticar animais: foi o nacemento da agricultura e a gandería.

* Tamén iniciaron o fiado e o tecido, a cestería e a fabricación de cerámica. Crearon instrumentos para a agricultura (fouce, muíño,...) e construíron poboados.

As sociedades da Idade dos Metais

* Cara ao 5000 a.C. comezáronse a fabricar obxectos de metal (cobre, bronce e ferro); apareceron a partir de aí a artesanía e o comercio. Para facilitar o transporte, inventaron a **roda e a vela**.

* A finais de Neolítico e a primeira Idade dos Metais construíron uns monumentos con grandes lousas de pedra que se coñecen como megálitos.

A Prehistoria na Península Ibérica

* A Península Ibérica está poboada dende hai uns 800 000 anos (Atapuerca). É moi rica en arte rupestre (zonas cantábrica e levantina).

* Presenta importantes poboados fortificados da Idade dos Metais, como Los Millares e El Agar, e numerosos monumentos megalíticos dispersos ao longo de todo o territorio.